

Úloha účtovných opravných položiek a kapitálovej rezervy na krytie strát v prípade významného poklesu ekonomického cyklu

Ing. Mária Pročková
Slovenská komora auditorov

V čase vypuknutia krízy sa začali diskusie o nevhodnosti tvorby opravných položiek podľa medzinárodných štandardov finančného výkazníctva IFRS, vyčítala sa im procyklickosť, čoraz častejšie sa začala objavovať požiadavka na dynamickú tvorbu opravných položiek a rezerv v čase ekonomických cyklov. Kolektív pracovníkov Európskej federácie účtovníkov¹ vypracoval dokument s názvom „Bank Provisioning and Reserving: A Comparison of Alternatives“, v ktorej sa pokúsil rozlíšiť a vysvetliť niektoré pojmy², nevyjadruje v nej však vlastný názor na používanie niektorého z modelov na tvorbu opravných položiek.

¹ Európska federácia účtovníkov (Fédération des Experts comptables Européens – Federation of European Accountants, FEE) reprezentuje 43 profesionálnych/stavovských inštitúcií účtovníkov a auditorov z 32 krajín Európy vrátane všetkých 27 členských štátov EÚ.

² Ako príklad uvádzame nasledujúce pojmy:

Kapitálová rezerva (Capital buffer)

– požiadavka regulátora na kapitál v takej výške, ktorá dokáže odolať stratám v prípade významného poklesu ekonomiky, t. j. vytvorenie takej kapitálovej rezervy, ktorá odolá možným stratám pri poklese ekonomiky a zároveň bude zachovaná základná výška kapitálu Tier 1.

Znehodnotenie – aktuálne zníženie obnoviteľnej hodnoty aktív zobrazené prostredníctvom výkazu ziskov a strát.

Opravné položky – nepriame zníženie hodnoty aktív na hodnotu ich spätne získateľnej čiastky zobrazené prostredníctvom výkazu ziskov a strát, je to najbežnejšia metóda na vyjadrenie znehodnotenia.

Rezervy – kategória rozdielna od kapitálu, zabraňuje distribúcii kapitálu akcionárom.

Úvahy na národných úrovniach či na globálnej úrovni o spôsobe, ako zamedziť opakovaniu histórie z krízy 2008, sú v súčasnosti veľmi aktuálne. Účtovníctvo bolo v čase vypuknutia krízy podrobené veľkej kritike, pričom najviac bola kritizovaná jeho procyklickosť v oblasti tvorby opravných položiek a rezerv. Dokument, ktorý vydala FEE, porovnáva viaceré prístupy k tvorbe opravných položiek a rezerv, pričom jeho cieľom je poukázať odbornej verejnosti na ich rozdielnosť a možné dopady v zobrazení skutočností.

Úlohou účtovníctva je objektívne a presne zaznamenávať skutočnosti a podávať objektívny, neskreslený pohľad na uplynulú skutočnosť, preto sa nemôže stať nástrojom zamedzenia vzniku krízy. Pokiaľ by sa tak stalo, museli by sme pripustiť, že účtovníctvom vedome manipulujeme skutočnosť.

Úlohou účtovnej závierky, ktorá sa spracováva pre širokú verejnosť, je poskytnúť transparentný a správny pohľad na výkonnosť a finančnú pozíciu vo vykazovanom období. Výkazy zostavené pre regulátora sa zvyknú nazývať aj výkazy obozretného podnikania bánk a obsahovo sú zamerané hlavne na zobrazenie finančnej stability. Výkazy zostavené pre regulátora a účtovná závierka sú určené rôznym používateľom, čím sa mení aj účel ich zostavenia. Vo vzťahu k rozdielnosti úloh pri zostavovaní účtovnej závierky a výkazov pre obozretné podnikanie vyvstávajú ďalšie otázky správneho výkladu niektorých pojmov.

Pri zavedení Bazileja II do praxe sa objavil prvý a zásadný rozpor medzi opravnými položkami vytvorenými v súlade s IFRS a požiadavkou na tvorbu portfóliových opravných položiek v súlade s Bazilejom II. Dodnes sa vedú diskusie o tzv. *incurred and expected losses* (vzniknutých a očakávaných stratách).

MODELÝ TVORBY OPRAVNÝCH POLOŽIEK

Pri tvorbe opravných položiek existujú dva základné prístupy, medzi ktorými je potrebné rozlišovať: model vzniknutých strát a model očakávaných strát.

Model vzniknutých strát je založený na ocenení spätne získateľnej čiastky úverov k dátumu zostavenia výkazov, pričom opravné položky možno vytvoriť iba v prípade, ak sú straty objektívne identifikované.

Model očakávaných strát predpokladá, že straty existujú v úveroch ako prirodzené riziko už v čase ich poskytnutia, pričom nie je dôležitý vznik stratových udalostí, ale zmena ekonomických podmienok môže viesť k zmene ocenenia, ktoré je zaznamenané prostredníctvom výkazu ziskov a strát.

V nasledujúcom texte si priblížime najčastejšie diskutované metódy tvorby opravných položiek a ich špecifiká.

Model vzniknutých strát – individuálne špecifické ohodnotenie

Opravné položky sa vytvoria, ak existuje objektívny dôkaz znehodnotenia. Základnou charakteristikou tohto modelu je, že všetky úvery sú hodnotené individuálne, podliehajú testu znehodnotenia a sú závislé od názoru experta, ktorý zohráva dôležitú úlohu pri konečnom posúdení znehodnotenia úveru. Táto metóda je častou v súčasnosti platného ISA 39. Problémom je práve objektívne posúdenie znehodnotenia, ktoré je rôzne, závisí od názoru experta a môže viesť k ťažkostiam pri porovnávaní výsledkov jednotlivých bánk. Tento model je ťažko aplikovateľný na veľké portfóliá, ktoré sú zložené z veľkého počtu malých úverov.

Model vzniknutých strát – portfóliové ohodnotenie

Techniky tvorby opravných položiek pre portfóliá úverov možno využiť, ak existujú homogénne portfóliá – skupiny aktív, ktorých znehodnotenie môže mať podobné charakteristiky. Predpoklady na takúto tvorbu opravných položiek sú dané v súčasnom platnom štandarde ISA 39. Straty portfólií ovplyvňujú najmä zmeny v ekonomických indikátoroch (napr. nezamestnanosť, pokles rastu v odvetviach priemyslu), ktoré majú vysokú koreláciu so stratami v portfóliách. Tvorba opravných položiek je založená na zbere strát za dlhšie časové obdobie podľa skupín aktív s podobnými charakteristikami. Typickým portfóliom pre takúto tvorbu opravných položiek je skupina hypotekárnych úverov. Na vytvorené skupiny aktív môže byť aplikovaný špecifický model, založený na hodnotení portfólií a ich skupinového znehodnotenia, samozrejme, po zohľadnení spätne získateľných hodnôt z portfólií. Problémom v tomto prípade je, že rôzne banky si môžu nastaviť skupiny portfólií rôzne, čím sa vytráca porovnateľnosť medzi bankami. Model je založený na historických dátach a nezohľadňuje súčasné faktory a okolnosti, ktoré môžu byť často významné. Taká je prax – napriek tomu, že štandard ISA 39 vyžaduje istú dynamickosť modelov a zohľadňovanie aktuálnych podmienok.

Model očakávaných strát: na základe požiadaviek Bazileja II

Metodika tvorby opravných položiek podľa požiadaviek Bazileja II má podobný základ ako v prípade modelu vzniknutých strát – portfóliové ohodnotenie, rozdiel je v dĺžke obdobia, na ktoré sa odhadujú očakávané straty. Pravdepodobnosť zlyhania (*probability of default*) by mala reprezentovať jednoročnú pravdepodobnosť zlyhania, spravidla sa definuje na 12-mesačnej báze ako pravdepodobnosť toho, že klient zlyhá do jedného roka. Tento model nezohľadňuje straty, ktoré presahujú obdobie jedného roka. Čiastočne zmierňuje procyklickosť tvorby opravných položiek, nie je však dostatočne citlivý na súčasné a očakávané podmienky, resp. zmeny.

Model očakávaných strát: požiadavka na celé obdobie trvania úveru

Opravné položky by sa mali časovo rozlišovať počas celého obdobia trvania úveru, od vzniku úveru až do jeho zániku, pre všetky očakávané straty. Takéto opravné položky sa zvyčajne odhadujú na portfóliovom základe. Tento prístup je založený na predpokladaných očakávaných budúcich *cash flow* pre aktíva, ktoré spoločnosť má ku dňu zostavenia účtovnej závierky. Predstavuje základ pre revíziu štandardu ISA 39 a tiež pre IFRS 9, II fáza: Umorovaná hodnota a znehodnotenie.

Model Rady pre medzinárodné účtovné štandardy (IASB) predpokladá diskontovanie *cash flow* pôvodnou úrokovou mierou, čo nezohľadňuje súčasný pohyb úrokovej miery na trhu. Diskontovanie *cash flow* počas celej životnosti úveru efektívnou úrokovou mierou by malo odzrkadľovať aj

situáciu na trhu, kreditné spready, ako aj predpoklad budúcich predvídateľných ekonomických podmienok. Podľa úvah FEE, uvedených v dokumente, by tento prístup mohol zabrániť procyklickosti v oblasti tvorby opravných položiek.

Okruhy zatiaľ nevyriešených problémov:

- Odhady predpokladaných budúcich cash flow sú viac subjektívnou záležitosťou v porovnaní s modelom založeným na vzniknutých stratách.
- Určenie, ako rozšíriť očakávané straty počas životnosti úverov na produkty ako kontokorent, revolving.
- Postoj k znehodnoteným úverom – ich izolácia z portfólia a dopady na odhady a spätné testovanie a budúca neistota, ako pracovať s úvermi, ktoré neboli vybraté z portfólia.

Model očakávaných strát: dynamická tvorba opravných položiek

Dynamická tvorba opravných položiek nebola do dnešných dní dostatočne definovaná a nepoužíva sa pre finančné výkazy. Základný koncept publikovaný Bank of England v roku 2002 je založený na tvorbe opravných položiek na úvery každoročne v súlade s pravdepodobnosťou strát očakávaných na základe historického vývoja strát, ktoré sú dlhšie ako životnosť úverov. Tento všeobecný mechanizmus je založený na skutočnosti, že banky sa pokúšajú odhadnúť na základe dlhého historického radu priemerné percento strát, s ktorým porovnávajú aktuálnu výšku opravných položiek. Výška opravných položiek je následne prispôbená podľa priemerného percenta. Systém dovoľuje bankám, aby boli viac obozretné v čase ekonomického rastu a dovoľuje im uvoľniť/znížiť opravné položky v čase, keď je to potrebné.

Tento prístup môže na jednej strane vyrovnávať výsledky bánk, ktoré obsahujú prvok neočakávaných strát, na druhej strane môže predstavovať zvýšené riziko v prípade pádu trhov. Rovnako môže narušiť transparentnosť výkonnosti bánk pre investorov, keďže predpokladajú úzku koreláciu medzi zdravým obchodom a výsledkami bánk. Banky môžu zistiť, že aj pri dynamickej tvorbe opravných položiek boli opravné položky/rezervy úplne spotrebované a banky potrebujú ďalšiu podstatnú dodatočnú tvorbu opravných položiek.

Model očakávaných strát: rezervy počas ekonomického cyklu

Model sa týka dodatočnej tvorby rezerv, ktoré sa vytvárajú mimo výkazu ziskov a strát. Banky si vytvárajú zdroje na možné budúce straty v prípade významných ekonomických šokov. Každý rok banka na základe spoľahlivého, ale veľmi pesimistického scenára vytvára rezervy na neočakávané straty. Model môže zahmlieť aktuálnu potrebu opravných položiek na aktíva k dátumu zostavenia výkazov, rezervy tvoria súčasť kapitálu/zdrojov. Transparentné zverejnenie znamená, že investori sú lepšie schopní podieľať sa na diskusiách o modifikovaní požiadaviek na dividendy a návratnosť kapitálu.

Model je závislý od predpokladov, nie schopnosti objektívnej verifikácie. Vytváranie rôznych

scenárov bankami znižuje porovnateľnosť bilancii medzi bankami.

Španielsky model pre bankový systém

Model sa často spomína ako príklad riešenia tvorby opravných položiek v čase finančnej krízy. Metóda používa údaje o vzniknutých stratách v bankovom sektore, zbierané španielskym regulátorom na španielskom bankovom trhu. Údaje získané z bankového trhu, poskytuje regulátor bankám, ktoré ich vsúvajú do svojich kalkulácií na znehodnotenie aktív. Detailné údaje zbiera španielsky regulátor viac ako 15 rokov, vzťahujú sa na šesť typov aktív. Model zaisťuje, že používané údaje pre znehodnotenie aktív sú konzistentné a pokrývajú širokú škálu bankových produktov. Individuálne banky môžu tak na základe týchto údajov vytvárať vyššie opravné položky, pritom ich portfóliá môžu mať vyššiu kvalitu.

Španielsky model však nediferencuje medzi úverovými procesmi, riadením kreditného rizika a individuálnymi expozíciami individuálnych bánk, používa priemery odvetví. Môže produkovať zvýšenie tvorby opravných položiek počas ekonomického boomu, avšak hodnota v bilanciách nemusí reprezentovať očakávané straty, ktoré by mali byť pokryté k dátumu zostavenia bilancie.

Všeobecná tvorba opravných položiek – metóda používaná pred IFRS

Tvorba opravných položiek k úverom sa kalkulovala na základe odborného odhadu manažmentu o úrovni strát, ktoré sa vzťahovali na jednotlivé úvery a straty v portfóliách. Tento prístup nebol špecificky nastavený pre očakávané alebo existujúce straty a môže zahŕňať prvok neočakávaných strát. Národné štandardy boli viac obozretné ako IFRS v tom, že opravné položky sa automaticky nerozpúšťali, ak sa podmienky zlepšili, a často sa vytvárali na vyššej úrovni, než bolo potrebné aj v čase boomu; boli však značne geograficky rozdielne. Špecifické opravné položky sa vytvárali na základe vývoja a evidencie o znehodnotení úverov. V prípade portfólií, kde vznikli, ale neidentifikovali sa straty, sa vytvárali všeobecné opravné položky na základe odborného odhadu manažmentu.

Odhad experta bol v danom prípade vysoký a výsledok bol veľmi variabilný medzi bankami, medzi obdobiami roka a teda vyvstával problém porovnateľnosti. Ak neexistuje špecifický rámec, ako sa má kalkulovať tvorba opravných položiek, je ťažké zabezpečiť objektívnu verifikáciu, audit tvorby opravných položiek, čo môže viesť k optimalizácii zisku v porovnaní s realitou. Banky, ktoré mali dostatok kapitálu, mali tendenciu vytvárať viac opravných položiek ako podkapitalizované banky, ktoré mali tendenciu tvorbu opravných položiek podhodnocovať.

Fair value

Tento prístup je založený na základe merania úverov na hodnotu trhu k dátumu zostavenia bilancie. Nie je to prístup založený na tvorbe opravných položiek. IFRS požaduje tento prístup

pri aktívach držaných na účely obchodovania a v istých špecifických prípadoch. Hodnoty sú volatilné, určené na základe externých dostupných informácií, ktoré zohľadňujú zmeny kreditnej kvality dlžníka a zmeny úrokovej sadzby. Výhodou je, že hodnoty aktív zohľadňujú všetky ekonomické okolnosti k dátumu zostavenia účtovnej závierky. Trhy môžu identifikovať budúce straty rýchlejšie ako vzniknú, alebo ich identifikuje manažment.

Problémom je však samotný trh s úvermi, ktorý v podstate neexistuje, resp. je ťažké získať dostupné (pozorovateľné) informácie.

Skryté rezervy

Tento systém je založený na tvorbe dodatočných opravných položiek k aktívam bez zverejnenia detailov. Vytvorí sa rezerva v bilancii, zníži sa výnos/zisk a vytvorí sa rezerva na budúce straty. Tvorba rezervy na straty banky v obdobiach vyšších ziskov sa môže chápať ako obozretné konanie bánk.

Nedostatok transparentnosti však vedie k nedôvere a vyšším kapitálovým nákladom. Je to výzva pre banky zvýšiť dodatočný kapitál v čase krízy. Vysoká závislosť od vedomostí, skúseností, sily a obozretnosti regulátorov.

ZÁVER

Diskusia o správnom prístupe k účtovaniu o znehodnotených aktívach sú stále otvorené v rámci druhej fázy projektu zlepšenia Rady IASB. Návrh projektu bol publikovaný na verejnú diskusiu v novembri 2009. Po vyhodnotení všetkých pripomienok bol vydaný dodatok týkajúci sa znehodnotenia úverov ako spoločný návrh IASB a FASB (Rady pre finančné účtovné štandardy) opäť na verejnú diskusiu, s pôvodným dátumom ukončenia 1. apríla 2011. Vydaný doplnujúci dokument obsahuje návrhy IASB a FASB, pričom vzhľadom na stále prebiehajúcu diskusiu nie je úplné zrejme, ktorý návrh bude schválený. Zložitost' problému zdôrazňuje aj skutočnosť, že k spoločným záverom sa nepodarilo dospieť ani po ukončení rozsiahlej verejnej diskusie.

Návrh IASB predpokladá, že počiatočné očakávané straty sú súčasťou určenia efektívnej úrokovej miery, znehodnotenie je súčasťou ocenenia po vstupnom určení a musí byť zohľadnený vzťah medzi znehodnotením a cenou z finančných aktív.

Návrh FASB presadzuje názor, že rezervy/opravné položky na úverové straty je vhodné vytvoriť skôr, ako sa objavia.

Istý posun v diskusiách nastal na posledných októbrových zasadnutiach IASB, na ktorých sa rozhodlo, že prístup tvorby opravných položiek by sa mal čo najviac priblížiť procesom riadenia úverových rizík, pričom sa pravdepodobne určia princípy pre zaraďovanie aktív do jednotlivých rizikových skupín. Pravdepodobný termín uplatnenia nového štandardu budú účtovné závierky na účtovné obdobia po 1. januári 2015.

Nech sa prijme akýkoľvek spôsob tvorby opravných položiek a rezerv, sám o sebe nezabrání vzniku krízy a prípadnej nedostatočnej tvorbe zdrojov na krytie strát.